
Poppenspel uit XIAN

Presentatie onder auspiciën van Extra European Arts,
Committee for the Promotion of the non-western Arts
(Maison des Cultures du Monde, Parijs;
Berliner Festspiele, Berlijn;
Internationales Institut für Vergleichende Musik-
studien und Dokumentation, Berlijn;
Centro di Ricerca per il Teatro, Milaan;
Associazione Teatri Emilia Romagna, Modena;
Ateliers d'Ethnomusicologie, Genève;
Commonwealth Institute, London;
Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam;
Holland Festival, Amsterdam)

Amsterdam, Stadsschouwburg: 14 en 15 juni 1985
aanvang 20.15 uur

Programma

De Apenkoning zwaait drie keer met zijn Bananenbladwaaier

(Pauze : 21.30 uur)

Korte synopsis

De Apenkoning zwaait drie keer met zijn Bananenbladwaaier

Dit verhaal is afkomstig uit de beroemde, klassieke Chinese roman 'De reis naar het Westen': de monnik Tang-zeng en zijn drie begeleiders reizen naar het westen, om de boeddhistische Sutra te halen en worden onderweg door de Vlammenberg tegengehouden. Een dorps-grijzaard vertelt hen dat de IJzerenwaaier-prinses in het bezit is van een bananenbladwaaier, die de vlammen kan blussen. Hij maakt echter liever geen gebruik van de waaier omdat de prinses hem ermee wil chanteren.

De monnik en zijn begeleiders zijn geïrriteerd. Eén van hen, de apenkoning Sun Wukong, gaat de moeilijkheden niet uit de weg en vecht met de IJzerenwaaier-prinses en de Ossengeest-koning. Het gaat om intelligentie, moed en toverkracht.

Drie keer veroverde en verloor Sun Wukong de waaier, tot het hem uiteindelijk lukte, de echte waaier te bemachtigen.

Teksten: Ellen Bommelja, Linda Boerman, Fees van Gulen

© Vriendschapsvereniging Nederland/China - Holland Festival

HET CHINESE POPPENTHEATER

Waarschijnlijk is het spel van de 'houten mensen', zoals in China het poppentheater genoemd wordt, ouder dan enige andere vorm van theaterkunst. Volgens sommigen is het drieduizend jaar geleden ontstaan uit begrafenis-ceremoniën, waarbij graffiguren de metgezellen van de overledene voorstelden. In ieder geval was het poppenspel rond het begin van onze jaartelling al een populaire en volwassen opvoeringskunst. Van keizer Yangdi uit de zevende eeuw weten we dat hij een groot liefhebber van theater was en voor zijn eigen genoegen een mechanisch poppenspel liet vervaardigen. Maar ook buiten het keizerlijk hof was het poppenspel, naast de opera en acrobatiek, populair. De gezelschappen werden ingehuurd door één of meer dorpen om een feest op te luisteren, of speelden op straat of markten in de steden. Nog steeds kunnen deze opvoeringen zich in grote belangstelling verheugen, in toenemende mate ook buiten China.

Vormen

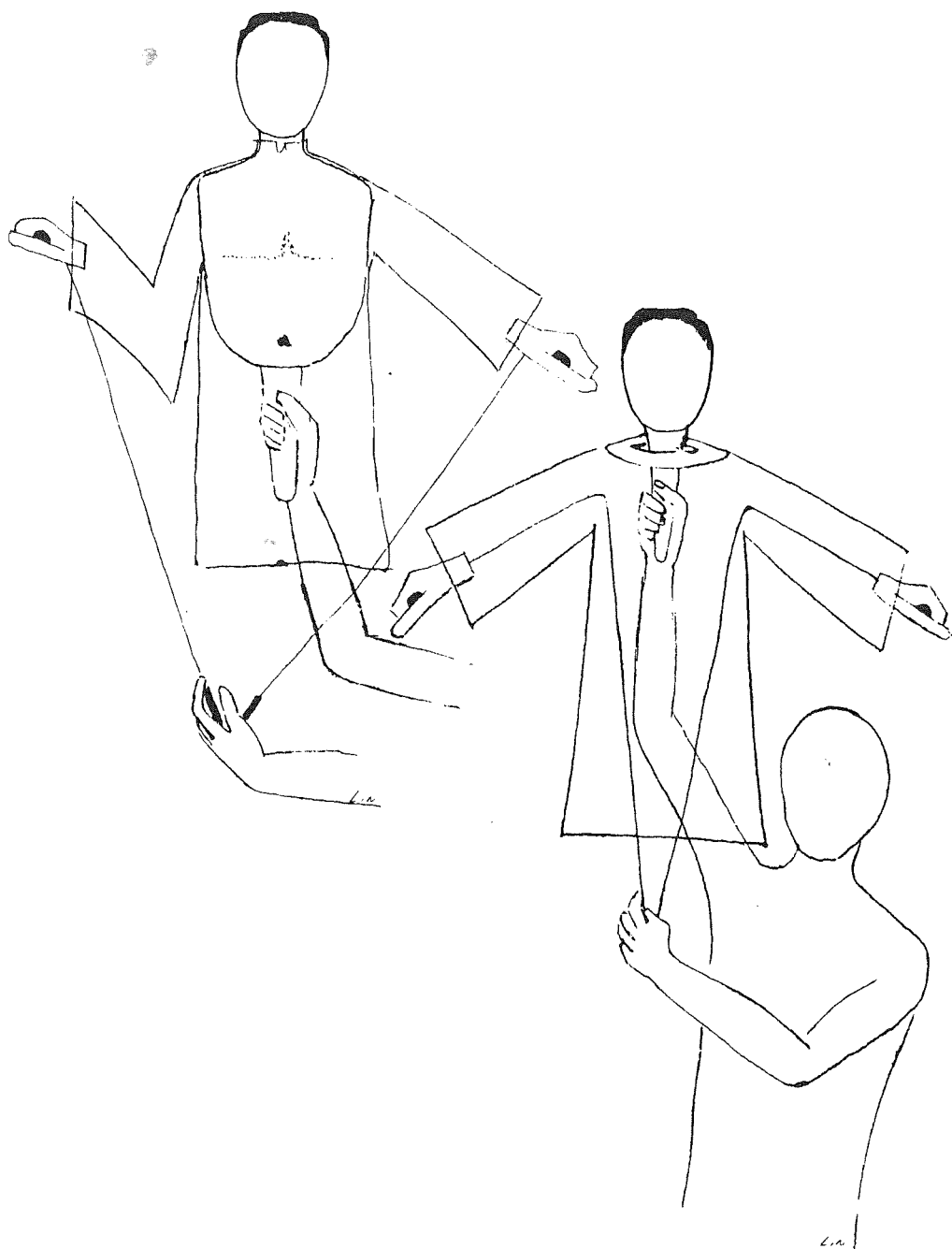
In de loop der eeuwen hebben zich in het grote Rijk van het Midden verschillende theaterstijlen ontwikkeld. Doordat het echter de gewoonte was dat het theater het publiek opzocht in plaats van andersom, vond er veel onderlinge beïnvloeding plaats. Uitvoeringen van het poppenspel lijken veel op opera's. Beide zijn vormen van totaaltheater, waarin muziek, zang, dialoog, beweging, expressie en krijgskunst één geheel vormen. Zowel de wijze van uitvoering als de verhalen lijken sterk op elkaar. Een verschil is dat waar de opera gebruik maakt van symboliek (bijvoorbeeld de zweep die aangeeft dat men te paard zit), in het poppenspel meer concrete attributen getoond worden.

Binnen het poppenspel zijn vier vormen te onderscheiden. De hier optredende stokpop is meestal groter dan de andere soorten poppen, en daardoor geschikt voor een groter publiek.

De oudste is waarschijnlijk de handpop. Deze wordt met minstens drie vingers bespeeld. De beschilderde kop en het rijk versierde kostuum geven karakter en positie van de figuur weer. De handpop kan heel subtiel worden bespeeld. De geleerde loopt met waardige stappen, de oude man strompelt kromgebogen voort, de vrouw beweegt zich eigenaardig door haar gebonden voeten, en de Apenkoning is onrustig en maakt vele buitelingen. Een meester in het bespelen is zelfs in staat om een pop inkt te laten maken en met een penseel karakters te laten schrijven.

De schaduwpop wordt bespeeld tegen een verlicht scherm. De vloeiende bewegingen en de warme kleuren roepen een sprookjesachtige sfeer op. De poppen zijn vaak van dierenhuid gemaakt, bij voorkeur van de ezel, terwijl bij zeer transparante poppen soms zelfs de huid van een vis gebruikt wordt. Door uitsnijdingen of kleuren zijn de karaktertrekken aangegeven. Door een gecompliceerd samenspel via vele draden wordt de marionet tot leven gebracht. Vrijwel alle onderdelen van de pop kunnen bewegen en een ervaren bespeler is zelfs in staat de pop een boog te laten spannen en een pijl af te laten schieten.

Hoezeer de vormen van het poppenspel onderling technisch ook mogen verschillen, ze weten allen op unieke en verfijnde wijze menselijke emoties te dramatiseren. Herkenbaar voor een internationaal publiek, wordt in Chinese sfeer een magische wereld ten tonele gebracht.

POPPENSPEL UIT XI'AN

Lang geleden was Xi'an het centrum van de Chinese beschaving. De manshoge beelden in het graf van de eerste keizer zijn daarvan de stenen getuigen. Zij werden gemaakt om de keizer in het hiernamaals te dienen, maar voor de vele bezoekers brengen zij het verleden tot leven. Het is daarom passend dat juist in Xi'an één van de beste poppenspelen van China gevestigd is. Immers ook van de poppenspeler is het de taak om een magische grens te doorbreken en dood materiaal tot leven te brengen. Het Poppenspel Ensemble van de provincie Shaanxi werd in 1953 opgericht, maar de kunst rust op vele eeuwen ervaring. Vroeger reisden kleine gezelschappen van plaats tot plaats om op markten en in tempels op te treden tijdens de feestdagen. In de Volksrepubliek werden, om de kunst te behouden en de spelers meer zekerheid te geven, de beste poppenspelers bij elkaar gebracht in vaste groepen. Het hier optredende ensemble uit Xi'an bestaat uit 17 spelers en 15 muzikanten, waaronder ook de beroemde poppenspelers Dong Xiaoyi en Li Yunyi. Het ensemble is al meerdere malen in het buitenland geweest, onder andere in Japan, Korea, Australië en Engeland, en zal nu voor het eerst in Nederland optreden.

Stokpoppen

De vorm die getoond wordt is die met stokpoppen. Daarvan zijn er twee soorten. Bij de poppen waarvan het hoofd en de romp uit één stuk hout gesneden worden, is het hoofd niet beweegbaar. Dit geldt wel voor de stokpop die bij de nek wordt vastgehouden. Doordat de pop geheel is aangekleed, zal de toeschouwer echter op het eerste gezicht geen verschil merken. De stokpoppen worden van anderen bespeeld. Hoewel hoofd en romp zijn uitgehold om de pop lichter te maken, blijft het voor de speler een zeer vermoeiende bezigheid. De hand die de stok vasthoudt laat ook de ogen (en soms de mond of de oren) bewegen. In de andere hand houdt de speler twee dunne stangen, waarmee hij of zij de handen van de pop bespeelt. In sommige gevallen kan het hoofd worden losgemaakt of wordt het onderkleed over het hoofd getrokken. Hierdoor voorkomt men beschadiging van de prachtige hoofden. Het gebruik is echter ontstaan om te voorkomen dat de pop buiten de voorstelling uit zichzelf tot leven kwam en ging spoken.

Uiterlijke verzorging

De stukken worden opgevoerd in een eenvoudig decor. Hoewel meer dan in de opera, worden er weinig attributen gebruikt. De poppen kunnen (in de hand geklemd) waaiers, lanssen en zwaarden hanteren. Maar de meeste aandacht gaat uit naar de aankleding en de beschildering van de poppen zelf. Kenmerkend voor het Chinese poppenspel is de gezichtsbeschildering die nauw overeenkomt met de make-up in de opera. Oorspronkelijk werden slechts enkele kleuren gebruikt en alleen de ogen en wenkbrauwen geaccentueerd. Onder invloed van de (Beijing) opera heeft de beschildering haar huidige vorm gekregen.

Kleuren en patronen zijn aanduidingen voor het karakter van de figuur.

Voor de kleur van het gezicht geldt de volgende sleutel:

- Geheel wit: de witte laag verbergt onbetrouwbaarheid en verraad
Wit: bij wangen en wenkbrauwen overgaand in roze: moed, edelmoedigheid en eergevoel
Geel: sluwheid en voorzichtigheid verbergen kracht en handigheid
Groen: een duivelse natuur
-

<u>Blauw</u>	: rauwe en grove manieren, maar toch moedig en eerlijk
<u>Paars</u>	: opgewekt en oprecht
<u>Rood</u>	: trouw, oprechtheid en moed
<u>Zwart</u>	: zeer trouw, het eergevoel kan tot zelfopoffering leiden
<u>Goud/zilver</u>	: geesten, onsterfelijken of duidend op bovennatuurlijke krachten

Bij de patronen geldt: hoe gecompliceerder of onevenwichtiger het karakter, hoe ingewikkelder het patroon. Eerlijke, edelmoedige personages met een sterk karakter hebben een éénkleurig gezicht. Een driedelig (voorhoofd; ogen en wenkbrauwen; wangen) gezicht duidt op een vriendelijke natuur. Een licht ontvlambaar en gewelddadig karakter is in verschillende kleuren beschilderd. De gebroken gezichten (patronen in delen verbroken) geven onberekenbaarheid en een kwaadaardig karakter aan. Tot de oren lopende wenkbrauwen op een witte ondergrond duiden op ouderdom. De leeftijd kan ook door baarden worden aangegeven: zwart, grijs en wit. Een rode baard echter, verraaft een woest persoon.

De sociale status van de figuur wordt duidelijk gemaakt door het kostuum. De keizer draagt gele zijde, de adel is in het rood gekleed, blauw duidt op beschaving, wit op jongere en zwart op oudere figuren. Ambtenaren hebben een speciaal hoofddeksel met uitstaande 'vleugels'. Generaals dragen veren en banieren.

De muziek speelt bij alle vormen van theater een belangrijke rol. De muziek volgt het tempo van het spel, maar kan er soms ook leiding aan geven, soms versnellend, soms vertragend. Crises en hoogtepunten worden benadrukt. Ook natuurgeluiden kunnen worden geïmiteerd. Het orkest zit op het toneel, aan de zijkant. De voor velen vreemde toonzetting en muzikale sfeer wordt geproduceerd door kleppers, trommels, gongen, bekkens, bamboefluiten en Chinese violen.

Repertoire

Evenals bij de opera zijn in het poppenspel de scenario's ontleend aan legendes, sprookjes en romans. De belangrijkste verhalen zijn voor een Chinees publiek meestal vertrouwd. Populair zijn vooral de krijgssstukken. De Chinese geschiedenis kent vele oorlogen, die stof hebben gegeven voor heroïsche en romantische verhalen. Veel stukken zijn gebaseerd op de roman San Guo (Drie Rijken), die in de 3e eeuw speelt. De vechtscènes eisen grote vaardigheid van de poppenspeler.

Verder leveren ook volksverhalen over liefde, huiselijke twisten en corrupte ambtenaren de basis voor allerlei stukken. Deze opvoeringen verborgen vaak actueel en komisch commentaar op politieke gebeurtenissen en sociale misstanden. Als zodanig was het (poppen-) theater een belangrijk medium in een tijd dat weinig mensen geletterd waren.

Ook religieuze thema's (boeddhistisch of daoïstisch) vormden een bron voor het theater. In dit genre is de roman 'Pelgrimstocht naar het Westen' de belangrijkste inspiratie. De monnik Xuan Zang (of Tripitaka) gaat naar India om boeddhistische geschriften te zoeken. Hij wordt begeleid door onder andere Sun Wukong, de Apenkoning. Ze beleven allerlei avonturen, waarin de Apenkoning zijn bovennatuurlijke krachten moet aanwenden om te overwinnen. Sun Wukong is menselijk in zijn passie en tegelijk een rusteloos genie dat er niet voor terugdeinst om de hemelse bureaucratie uit te dagen.

Voorafgaande aan het programma 'De Apenkoning zwaait drie keer met zijn Bananenbladwaaier', worden twee korte eenakters uitgevoerd:

De Leeuwendans

De leeuw, van oorsprong symbool voor Boeddha, is geheel opgenomen in de Chinese volkscultuur als verdrijver van demonen. Hij symboliseert moed en zorgt voor geluk en welvaart. Ook in het poppenspel heeft de wervelende folkloristische leeuwendans zijn intrede gedaan. Met het lantaarnfeest (twee weken na het Chinese Nieuwjaar) trekken de mensen in klederdrachten de straat op en voeren een leeuwendans uit, die wordt begeleid door trommels, gongs en vuurwerk. Daarmee wenst men elkaar vrede toe en een goede oogst in het nieuwe jaar.

Het Orkest

Met een perfecte techniek bespelen de poppen blaas-, strijk- en slagwerkinstrumenten, waarbij ze bovendien nog zingen.